

JUHÁSZ PÉTER

pjuhasz2003@gmail.com
PhD-hallgató (SZTE BTK)

Baskírok és magyarok a muszlim forrásokban

— *Bashkirs and Hungarians in Muslim sources* —

ABSTRACT One of the most investigated and debated problems regarding Hungarian prehistory is the identification of the Hungarians with the Bashkirs in some 9th-13th century Muslim sources. The so called Ġayhanī-tradition named the Hungarians as “Mağğar” and „mahfariya/mağğariya” which is a derivative of the name Magyar. The other group of Muslim authors used the name Bashkir for the Hungarians, following the 9th century writer al-Balḥī. Earlier research explained this identification with the theory that the Bashkirs originally spoke the Hungarian language. However, this possibility is absolutely unlikely, because the linguistic and geographical data about the medieval Bashkir people and their territory did not refer to a linguistic transformation of the Bashkirs. The chronological and geographical data concerning the 9-10th century Hungarians and Bashkirs refer to their contemporary appearances on the east bank of the Lower Volga. These facts, together with the well-known Turkic connections of the old Hungarians, have been linked to their coexistence in this area and period. There is a possible etymology of the name Magyar based on the name Bashkir. This explanation for the emergence of the name Magyar has a historical background, in contrast with the traditional explanations deriving it from the names “Mansi” and “Mon”. Therefore I think that the name «Magyar» became the common name of the Hungarian tribes in the time of the Bashkir and Hungarian cohabitation.

KEYWORDS Muslim sources, Bashkirs and Hungarians, cohabitation, Lower Volga.

DOI 10.14232/belv.2017.2.8

<https://doi.org/10.14232/belv.2017.2.8>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Juhász Péter (2017): Baskírok és magyarok a muszlim forrásokban. *Belvedere Meridionale* 29. évf. 2. sz. 133–139. pp

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

Régóta vita tárgya a szakirodalomban, hogy 9-13. századi muszlim forrásaink egy része milyen okból használja a magyarok megnevezésére a „baskír” népvetet. A kérdés megválaszolásához a muszlim források keletkezési körülményeinek és belső összefüggéseinek alapos vizsgálata szükséges.

A 9. századi Ibn Hordābeh és a 9. századra visszamenő Ğayhanī-hagyomány szerzői (Ibn Rusta, Hudūd al-Ālam, Gardīzī, al-Bakrī, al-Marwazī) nem használják a baskír nevet a magyarokra. Gardīzī, Šukrallah és Ibn Rusta a ’Maġġar’ alakot használja a 9. század második felének kelet-európai magyarságára.¹ Al-Bakrī 1068-ban a Ğayhanī-hagyomány alapján írt a ’mahfariya/maġġariya országáról de ibn Ya’qūb nyomán ismerte már az ’al-Unqaluš’ országot is, lakói törökök (al-atrāk), akik Khoraszánból származnak. Azonosságukról nem tud, a baskír nevet nem ismeri.²

A baskír név a 10. századból származó al-Balḥī-hagyományban (al-Iṣṭahri, Ibn Hauqal) jelöli a magyarságot. Al-Balḥī 934 előtt írta művét, a 10. század második felében ennek alapján al-Iṣṭahri két féle basġirt-okról tud, az oguzok mellett, a volgai bolgárok mögött az erdőkben, és a Fekete-tenger északi partján, a besenyők és Bizánc szomszédságában, a nyugatiakat ’belső basġirt’ névvel megkülönböztetve. Ibn Hauqal ugyanerről írva a basġirt alakot használta.³ Al-Mas’ūdī a 934-es Bizánc elleni magyar-besenyő hadjárat leírásában használta a baġġird alakot a magyarok egyik nevéként, a másik az [o]nūkarda név.⁴ Abu Hamid al-Ġarnāti 1150-1153-ban Unkurīya ország népét a Volga-vidékiekhez hasonlóan bāšġird-nak nevezte. Két, a népesség zömétől elkülönülő etnikai csoportról ír, az ezerszámra ott élő maghrebi származásúakról és megszámlálhatatlanul sok hwarizmiról (kálizok). A maghrebieket a besenyőkkel azonosítják, a hwarizmiak a bizánci forrásokban is szereplő szerémségi kálizok lehetnek.⁵ Yāqūt 1224-es földrajzi szótárában a bāšġird, bāšġird, bāšqird alakokat hozza, amely egy ország neve Konstantinápoly és Bulgária között. Aleppóban bāšġird-októl tudta meg, hogy Konstantinápoly és Bulgária között élnek a keresztényektől elkülönülve, és nevük hunkar. Hivatkozása alapján a Balḥī-hagyományhoz tartozó al-Iṣṭahri művéből ismerhette a baskír nevet.⁶ Al-Qazwīnī a 13. század közepén a keleti és nyugati Bāšġirt-okat szintén azonosnak tekinti, de a tatárjárásról való közvetlen ismeretei ellenére más nevékről nem szól.⁷ A mongoloknál élő perzsa Ğuwaynī (1260) Batu magyarországi hadjáratával kapcsolatban a kelār, bāšqird névpárt használja, nyomában ugyanígy Rašīd al-Dīn. Rašīd al-Dīn ismeretlen forrásból származó másik leírásában a tatárjárás kapcsán nem csak a bāšqird uralkodó legyőzése szerepel Batu által, hanem a Bāšqird, Māġār és Sāsān területek elfoglalása is a mongol hercegek által. Zimonyi szerint a magyar „király” szóból származó kelār a hadban jártaktól származhat, a bāšqird a Yāqūt közvetítette muszlim irodalmi hagyományból származhat.⁸ Abū-l-Fidā’ a 13. században a Tunā (Duna)-folyó mentén említi az al-Māġār-t, de ismeri az al-maġġariya alakot is. Ugyanakkor arrébb a Dūmā-folyó mellé, valószínűleg Kővárak környékére, tehát a Szerémségbe helyezi al-bāšqird országát, és tőle keletre testvérnépe, az al-hunqar országát.⁹ A Ğayhanī-hagyományhoz tartozó Abū-l-Fidā’ a Jaik

¹ Kmoskó 1997. 198., 202.

² Kmoskó 2000. 10. töredék 256–258., 8. töredék 242. 246.

³ Kmoskó 1997. 74.; Kmoskó 2000. 31., 33., 79., 80.

⁴ Kmoskó 2000. 182–185.; Zimonyi 2005. 73. P. GOLDEN nyomán.

⁵ BOLSAKOV–MONGAJT 1985. 56–58.; KMTL 28. Zimonyi István

⁶ Kmoskó 2007. 18.

⁷ Kmoskó 2007. 96.

⁸ ZIMONYI 2014. 53–54., 116. lj.

⁹ Kmoskó 2007. 125., 148., 134–135.

(Urál)-folyó vidékén kereshető, Büdös Földnek nevezett sivatagtól északra is tud egy Basğirt nevű országról.¹⁰ Al-Magribi a 13. században a „basgird” népnevet a magyarországi muszlimokra használta, míg a keresztényeket „magar”-nak nevezte.¹¹

Lehetséges, hogy a baskír név a magyarországi nem magyar származású muszlimok önelnevezése volt? A magyarokat és a baskírokat elkülönítő Abū-l-Fidā’ a Ğayhani-hagyomány nyomán ismerte a „magyar” népnevet is, a nála baskírnak nevezett csoport földrajzi elhelyezkedése alapján a muszlim hitű szerémségi kálizokkal hozható kapcsolatba, éppúgy, mint al-Magribi esetében. A Yāqūt által baskírnak nevezett muszlim hitű magyarok azonban magukat „hunkar” néven nevezték, így aligha tekinthetjük bármelyik magyarországi muszlim csoport önelnevezésének a „baskír” nevet. Zimonyi úgy véli, al-Iṣṭahri tudósítása az alapja Yāqūt koncepciójának a két bāšğird/bāšqird országról, ám e terminus használatának oka nem világos.¹² Yāqūt a két baskír országot azonosnak vélte Bizánc és a dunai bulgárok között.¹³ Al-Ğarnāti a 12. század közepén Unkuriya ország népét nevezte a Volga-vidékiekhez hasonlóan bāšğird-nak, az elkülönülten élő muszlimokat azonban maghrebinek és hwarizminak (kálizok) mondta. A „baskír” nevet tehát nem gondolhatjuk sem a magyarországi muszlimokra használt külső elnevezésnek, sem önelnevezésüknek. A „baskír” név világosan a „magyar” név egyenértékűje a muszlim szerzők szóhasználatában.

Zimonyi István úgy véli, hogy a baskír-magyar rokonság teóriájának minden egyes eleme a 10-13. századi volgai magyarokkal áll összefüggésben, nem vezethető vissza a honfoglalást megelőző időre.¹⁴ Yāqūt és Plano Carpini alapján elképzelhetőnek tartja, hogy a 13. századi muszlim és latin források földrajzi közelségük alapján azonosítják a keleti magyarokat és a magyarokat.¹⁵ Megállapítja, hogy a két népnév hasonlóságára felépített elmélet minden ízében középkori tudós elképzelés.¹⁶ 13. századi muszlim forrásainkban az írott hagyományok és az új információk keveredése figyelhető meg. Al-Dimišqi a 13-14. század fordulóján a Don vidékén említi Bāšqird és Māğar vidékeit, majd a Rüs-(Fekete)-tenger partvidékén sorolja fel az al-rüs, al-hunkar, bāšqird, al-qibğāq népeket.¹⁷ A tatárjárás említése kapcsán Zimonyi úgy vélekedik, hogy a kárpát-medencei magyarokról van szó, ám az első adat a Volga vidékére vonatkozik, a második pedig a pontusi steppén élt 9. századi magyarságra látszik utalni.¹⁸ A mongolok titkos története 262. szakaszának a kibcsaut után szereplő bağigit népe, amely 1207-ben a Nyugat-Szibériában kereshető erdei népek között szerepel, Zimonyi szerint biztosan a török baskírokat jelöli. Zimonyi a titkos történetben az oroszok után szereplő madzsarat népet a kerel névvel együtt a nyugati magyarokra vonatkoztatja, ám a madzsarat nép helye a felsorolásban inkább a keleti magyarokra utalhat.¹⁹ A fenti források jól mutatják a helyzet bonyolultságát, a muszlim irodalmi hagyomány régi baskír–magyar azonosítása a mongoloknál működött muszlim szerzők felfogásában az újonnan megismert, egymás közelében élő keleti magyarok és török baskírok közelségével nyerhetett újra megerősítést.

¹⁰ Kmoskó 1997. 127.

¹¹ Zimonyi 2005. 66. 51.

¹² Zimonyi 2014. 56.

¹³ Zimonyi 2005. 66.

¹⁴ Zimonyi 2014. 61.

¹⁵ Zimonyi 2014. 61.

¹⁶ Zimonyi 2005. 66.

¹⁷ Kmoskó 2007. 113.

¹⁸ Zimonyi 2014. 53.

¹⁹ Zimonyi 2014. 58.

A következő kérdés a muszlim irodalmi hagyomány eredeti forrása. A Ğayhanī-hagyomány szerzőinél a baskírok helyén, a Jaik (Urál)-folyó vidékén a magyarok szélső határa szerepel. Egyedül a Sállám jelentés bővebb változatát használó Al-Idrisī-nél szerepelnek azon a tájon a baskírok. Al-Idrisī Ğayhanī-ra hivatkozva írja, hogy Sállám és társai a Bűdös Földet elhagyva érték el a Leásott földet. Abū-l-Fidā' párhuzamos szövegéből derül ki, hogy Basġirt országa a Bűdös Földnek nevezett sivatagtól északra volt.²⁰ A Ğayhanī-nál a magyaroknak a besenyők és a volgai bolgárok között szereplő szélső határát a kutatás a magyarok Volgán túli szállásterületére érti, mert Ğayhanī a magyarok lakóhelyét a továbbiakban a Fekete-tenger északi partjára teszi.²¹ Jóllehet Ğayhanī Ibn Fadlān értesüléseinek is birtokában volt, a baskír nevet mégsem használta a magyarokra, hanem azok saját maġġar önelnevezését ismerte.²² Al-Ğayhanī talán azért nem használta a magyarokra a baskír nevet, mert a nyugatra költözött magyaroktól származtak elsődleges, általa hitelesnek tartott szemtanúktól kapott információi, és azokban nem szerepelt ez a kapcsolat.

Al-Balhī Ğayhanī kortársa volt, személyesen is ismerték egymást, egymás műveit is olvashatták.²³ Mint láttuk, al-Ğayhanīnak nem volt tudomása a magyarok és a baskírok semmilyen közelebbi kapcsolatáról, így munkájából al-Balhī sem vonhatott le erre utaló következtetést. Al-Balhī Zimonyi István szerint Ğayhanīnak a magyarok szélső határára vonatkozó helyét értelmezhetette úgy, hogy a maġġ/far-oknak két lakóhelye van, a népvetet pedig a török basġirt-ra javította, összekeverve a magyar népnév m/baġġir formájával.²⁴ Az al-Balhī munkáját átdolgozó al-Ištaḥri további forrásait nem nevezte meg, értesüléseinek eredete így jórészt ismeretlen. Miután a kazárok leírása al-Ištaḥri-nál egyezést mutat Ibn Fadlān vonatkozó szövegrészével, Kmoskó feltételezte, hogy ugyanazt a régebbi, ismeretlen forrást használták mindketten.²⁵ Al-Balhī térképeire csak rövid magyarázatok tartoztak, így nem lehetetlen, hogy csak al-Ištaḥri részletes leírásaiba került be a két féle basġirt-ok bemutatása. Annnyit tudunk, hogy az al-Ištaḥri munkáját bővítve átdolgozó Ibn Hauqal használta al-Ğayhanī és Ibn Hordādbeh munkáit is.²⁶ Ibn Hordādbeh, akinek munkája al-Ğayhanī legfőbb forrása volt, szintén ismeri a baskírokat. Műve két változatban készülhetett el, 854/855-ben, illetve 894/895-ben.²⁷ Ibn Hordādbeh munkájának al-Ğayhanī által használt redakciójában Sállám jelentésének (842-847) rövidebb, a baskírokat nem említő változata szerepelhetett, a jelentés bővebb változatát használó al-Idrisī-nél viszont megtaláljuk a baskírokat, 26 napnyi útra a kazároktól. Róluk tehát Ibn Hordādbeh is tudhatott.²⁸ Ibn Hordādbeh a kīmāk és ġuzz nép után, a baġānāk nép előtt említi a ġ.f.r.-maġġar népet, tehát a Volga-Jaik (Urál)-folyók vidékén.²⁹ Éppen ott, ahol a magyarok szélső határát vagy a keleti magyarokat a Ğayhanī-hagyomány is szerepelteti, és ott, ahol Ibn Fadlān-nál és a Balhī-hagyományban feltűnnek a volgai bolgárok mellett élő baskírok. Ibn Hordādbeh mégsem illeti azonos névvel a magyarokat és a baskírokat.

A Ğayhanī-hagyományba tartozó Gardizi egy 8. század végi forrásból idézi egy Basġirt nevű kazár előkelő történetét, aki két ezer emberrel a kazárok és kimekek között élt, tehát éppen

²⁰ Kmoskó 1997. 127.

²¹ Zimonyi 2005. 57–67.

²² Zimonyi 2005. 19.

²³ Zimonyi 2005. 54–55.

²⁴ Zimonyi 2005. 66.

²⁵ Kmoskó 1997. 49.

²⁶ Kmoskó 1997. 74–75.

²⁷ Kmoskó 1997. 42.

²⁸ Zimonyi 2005. 20. Kmoskó (1997) 123–133.

²⁹ Kmoskó 1997. 108.

azon a tájon, a Volga és az Aral közötti steppén, ahol Ibn Hordādbeh szerint nem sokkal később a magyarok is laktak. Gardīzi idézett tudósításában 2000 lovassal a kazárok és a kimekek között élt „Bsyrt” nevű kazár fejedelmi személy a baskírok népvénét viselte személyneveként, így mondai ősüknek tekinthető. A 8. század végi baskíroknak a Levedi korabeli magyarokéhoz hasonló kazár függése is kiderül a kazár kagán utasításából „Bsyrt” részére egy, az előző kagán által kegyelt „saqlab” férfit elűzésére.³⁰ A Balhī-hagyományban szereplő két baskír nép közül az oguzok mellett, a volgai bolgárok mögött említett csoport Gardīzi tudósításához hasonlóan 2000 emberből állt, szemben a besenyők és Bizānc szomszédságában élt csoport 2000 harcosával.³¹

Gardīzi és a Balhī-hagyomány baskírokra vonatkozó ezen értesülései mögött az azonos létszám és földrajzi hely alapján összefüggés kereshető. Gardīzi az eurázsiai steppe középső részének népeit az arab tudományos próza megalapítója, Ibn Muqaffa’ (i. sz. 720 – kb. 756) fiának a török népek leszármazásáról 780 után írt munkája alapján mutatja be, aki kortársként rögzítette azokat. Leírásai Czeglédy szerint igen értékesek, népetimológiának látszó névmagyarázatai sokszor más forrásokból ismert, valós történeti eseményeket örökítenek meg. A Baskír nevű kazár előkelőhöz kötött baskír eredetmonda is ilyen 8. század végi eseményt örökíthet meg.³² A Balhī-hagyomány Sallām szintén baskír eredetű 840 körüli adatait használta, a két értesülésnek így egyetlen közös forrása jelölhető meg, maguk a baskírok. A nyugatra költözött magyaroknak az Urál-vidéki baskírokkal való azonosítása és mindkét csoport azonos baskír neve tehát a baskíroktól származó hiteles információ lehet.

A két fenti forráscsoport mellett harmadik fontos forrásunk a baġġird alakot szintén a magyarok egyik nevéként használó al-Mas‘ūdī. Névhasználatának háttere szempontjából igen fontos kérdés, hogy műve, a Murūġ milyen viszonyban áll a Balhī- és Ġayhanī-hagyománnyal. Zimonyi szerint a Leásott Föld történetét al-Mas‘ūdī őrizte meg az eredetibb, a déli, Fekete-tenger vidéki tájakra vonatkoztatott formában, ami talán arra utalhat, hogy forrása azonos Ġayhanī-ével, de ő nem használta Ġayhanī-t.³³ A Leásott Föld története Sallām jelentéséből származik Ġayhanī szövegében.³⁴ Al-Mas‘ūdī Ibn Hordādbeh munkájából ismerhette Sallām jelentésének rövidebb, de talán az al-Idrīsī által használt hosszabb változatot is, és a Gardīzi-nél fennmaradt baskír eredetmondát is.³⁵ Al-Mas‘ūdī Murūġ-ja tehát a baskírokra vonatkozóan független forrásnak tekinthető. A magyarokra vonatkozó adatai származására nézve figyelemre méltó tény, hogy al-Mas‘ūdī nem a muszlim irodalomban használatos Unqulus, al-Unkariya alakot (mint Ibrāhīm ibn Yaqūb nyomán al-Bakrī) használta a magyarok másik nevéként, hanem az eredeti török [o]nūkarda (onogur) formát. Al-Mas‘ūdī-nak a szlávokról írt beszámolója a Ġayhanī-hagyományban egyedül a munkáját 1068-ban befejezett al-Bakrī-éhoz hasonló, így al-Mas‘ūdī korábbi, 943–947 között készült munkáját tekinthetjük előbbi forrásának.³⁶ Mindezek közvetlen, a magyaroktól származó információira utalhatnak, azt bizonyíthatják, hogy a magyarok a baskír nevet valóban használhatták önelnevezésüként.

A volgai bolgároktól a magyarokhoz érkezett Al-Ġarnātī névhasználatára nyomán merült fel az a gondolat a kutatásban, mely szerint a baskír név a magyarok volgai bolgár neve lenne.³⁷

³⁰ ZIMONYI 2005. 65–66., 205. HKIF 25–26. A történet a kirgiz eredetmonda, valószínűleg a 8. század végéről származik. VÁCZY 1975. 283–285., 287.

³¹ ZIMONYI 2005. 82.; KMOŠKÓ 2000. 31., 79.

³² CZEGLÉDY 1985. 108–109.

³³ ZIMONYI 2005. 55.

³⁴ KMOŠKÓ 1997. 127.; KMOŠKÓ 2000. 181. 183. lj.

³⁵ ZIMONYI 2005. 20.

³⁶ Al-Bakrī: KMOŠKÓ 2000. 240. Al-Mas‘ūdī: KMOŠKÓ 2000. 199–200. KMTL 77: Zimonyi István. ZIMONYI 2005. 22–24.

³⁷ RÓNA-TAS 1996. 223–229.

Zimonyi István úgy véli, Róna-Tas András értelmezése a magyarok baskír nevének a volgai bolgárokat követő használatáról al-Ġarnāṭīnāl, nem magyarázza meg a keleti magyarok és a baskírok viszonyát.³⁸ A török nyelvekben csak a szókezdő b>m változásra ismerünk adatokat, ellenkező irányú m>b változásra nem. Így nem gondolhatunk arra, hogy egy eredeti „m.dzs.g.r” alakból egy török nyelvben jött volna létre egy „b.dzs.g.r” forma. A baskír és a magyar népnév etimológiai azonossága tehát kizárólag a baskír név eredetiségének feltételezése mellett jöhet szóba. A két etnonim közül a baskír lehet az eredeti, tehát a magyarok származhattak a baskírok közül.³⁹ A muszlim források alapján valószínűsíthető etnikai azonosság mellett a baskír és a magyar népnév etimológiai azonossága is lehetségesnek látszik, amelynek háttérében közös politikai szervezet, a két nép etnikai, de nem feltétlenül nyelvi azonossága állhat. A baskír-magyar kapcsolat háttérét tekintve igen fontos információ Sállām tolmács utazásának 842–847 közé tehető időpontja. A baskírok ekkori feltűnése a magyaroknak a 830-as évek végére tehető Maeotis-vidéki megjelenésével közel egyidejű.⁴⁰ A két népcsoportnak a jelek szerint már Sállām-nál megjelenő azonosítása így kronológiai és földrajzi szempontból is reálisnak mondható, a Volga-Jaik (Urál) közötti steppét mindkét csoport azonos időben hagyhatta el. Az önálló baskír nép kialakulása, feltűnése a forrásokban a Levedi vezette magyarok nyugatra távozásával hozható összefüggésbe.

Az eredetileg iráni nyelvű vasgird nép a Volga-Jaik (Urál) vidékre Közép-Ázsiából, a Ġayhūn (Amu-Darja) menti Folyóntúlról, al-Huttal és al-Wahš szomszédságából, az Amu-Darja északi mellékfolyója, a Wahšāb mellett elterülő al-Wāšġird vidékéről érkezhetett. Ez Horaszánban, Perzsia északkeleti határvidékén található, ahonnan a magyarok származtak a muszlim szerzők szerint.⁴¹ A baskírok elvándorlása bizonyíthatóan látszik az Alsó-Volga vidékére. A 7. századi ún. Örmény Földrajz hosszú változata a Szkítia földjét legeltető népek között a t’urk’astanok mellett csak a „bušx” népet ismeri. Ezzel azonos lehet a „bxux” alakban az Aral-tó vidékén a xorozmi néppel együtt szereplő nép. A szöveg szerint a xazirok és a bwšx-ok erős népe keletről és nyugatról téli szállásra az At’l folyóhoz vonul legeltetni.⁴² A nomád életmódú, a kazárokhhoz hasonló létszámú és erejű bušx/bxux/bwšx (bux, bušx) nép lakóhelyét az Aral-tó, a Kaszpi-tenger és a Volga alsó szakasza közötti steppére helyezhetjük.⁴³ A baskírok az Amu-Darja felső folyásvidékéről e steppéken át juthattak az Urál közelébe, így azonosításuk az Örmény Földrajz vizsgált népével elfogadható feltételezés. A baskírok és a magyarok elődei hosszabb ideig etnikai-politikai közösségben élhettek, a magyarok önelnevezésüket e kapcsolatnak köszönhetik. Ez esetben a nyelvészeti következtetések az írott források hiteles névalakjain alapulnak és valós

³⁸ ZIMONYI 2014. 61.

³⁹ BERTA 2001. 35–44.

⁴⁰ Annales Bertiniani 839. év. HKIF 183.

⁴¹ KMSÓKÓ 2000. 40–41., 52. A baskírok eredetileg iráni nyelvéről: HARMATTA 1997. 78. ZIMONYI 2005. 73., 79., 81. Ibn Rusta szerint a Ġayhūn mellékfolyója, a Pamír-vidéki Wahšāb jobb, északi partján, al-Huttal mellett található al-Wāšġird határa. KMSÓKÓ 1997. 180. A baskírok nevéként „a baġġurt alak csak Mascūdīnāl bukkan fel a X. század közepén. A korábbi adatok š hangot tartalmazó bašġird névalakról tanúskodnak. Ez az iráni nyelvű väšġird törzscsoport nevére megy vissza, amelynek egy része Közép-Ázsiából, a Ġayānīyān és Xuttal közötti területről érkezett az Ural-vidékre. Eredeti településterületük emlékéért Közép-Ázsiában a Bašġurd day neve őrizte meg. Egy másik részük Irán délkeleti területére sodródott, s nyelvük a baškardī nyelvjárásban él tovább. Az Ural vidéki bašġirdok eltörökösödtek, de nyelvük fonémrendszerében és szóképzésében az iráni szubsztrátum jól tükröződik.” HARMATTA 1998. 139.

⁴² PAULIK 2001. 51., 53., 47.

⁴³ PAULIK 2001. 58: Marquart a volgai bolgárokkal, Eremyan a baskírokkal azonosította őket, Golden egyik azonosítást sem fogadta el. A bolgárok ekkor már nyugatabbra éltek, így inkább a baskírokra gondolhatunk. Felmerülhet még a berszilekkel való azonosságuk is.

történelmi eseményekhez kapcsolhatók. Ezzel szemben a „magyar” népnévnek Reguly Antal hipotézise nyomán a „manyi” népnévből kiinduló magyarázata nélküli az írott adatokat és historikus névalakokat, pusztán a két népnévnek az iráni „manusa” szóra történő visszavezetésén alapul, realitása így megkérdőjelezhető.⁴⁴ A baskír-magyar azonosságot a baskírok eredeti finn-ugor nyelvűsége sem magyarázhatja, mert a baskír nyelvben nincsen nyoma hajdani finn-ugor nyelvüknek, Volga-Urál vidéki lakóhelyükön pedig nem mutatható ki nagy tömegű finnugor népesség korábbi jelenléte. A baskír-magyar kapcsolat így nyelvi azonosságuk helyett hosszabb együttélés során kialakult etnikai közösségükkel magyarázható.⁴⁵ *

SZAKIRODALOM

- BERTA ÁRPÁD (2001): Bashkir and Hungarian – and the darázs 'wasp'. In Károly László – Kincses Nagy Éva (szerk.): Néptörténet – Nyelvtörténet. A 70 éves Róna-Tas András köszöntése. Szeged. 35–44.
- BOLSAKOV, OLEG GEORGIEVICS – MONGAJT, ALEKSZANDR LVOVICS (1985): Abu-Hámíd al-Garnáti utazása Kelet- és Közép-Európában 1131–1153. Budapest, Gondolat Kiadó. 56–58.
- CZEGLÉDY Károly (1985): Gardízi „török» fejezetének magyarázatához. Álmos nevének származtatásaihoz. In E. Schütz - É. Apor. (eds): Magyar őstörténeti Tanulmányok. Series A 3. Budapest, Oriental Reprints. 105–112.
- GULYA JÁNOS (1997): A magyarok önelnevezésének eredete. In Kovács László – Veszprémi László (szerk.): Honfoglalás és nyelvészet. Budapest. 85–97.
- HARMATTA János (1997): Iráni nyelvek hatása az ősmagyar nyelvre. In Kovács László – Veszprémi László (szerk.): Honfoglalás és nyelvészet. Budapest. 71–83.
- HARMATTA János (1998): A honfoglalás mai szemmel. Magyar Nyelv 94. évf. 2. sz. 129–151.
- HKIF: A honfoglalás korának írott forrásai. Olajos Teréz, H. Tóth Imre és Zimonyi István közreműködésével szerkesztette Kristó Gyula. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 7. Szeged, 1995.
- KMOSKÓ MIHÁLY (1997): Mohamedán írók a steppe népeiről. Földrajzi irodalom I/1. Magyar Őstörténeti Könyvtár 10. Szerk.: Zimonyi István. Budapest, Balassi Kiadó.
- KMOSKÓ MIHÁLY (2000): Mohamedán írók a steppe népeiről. Földrajzi irodalom I/2. Magyar Őstörténeti Könyvtár 13. Szerk.: Zimonyi I. Budapest, Balassi Kiadó.
- KMOSKÓ MIHÁLY (2007): Mohamedán írók a steppe népeiről. Földrajzi irodalom I/3. Magyar Őstörténeti Könyvtár 23. Szerk.: Zimonyi István. Budapest, Balassi Kiadó.
- KMTL: Korai Magyar Történeti Lexikon. Főszerkesztő: Kristó Gyula. Szerkesztők: Engel Pál és Makk Ferenc. Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó.
- PAULIK ÁGNES (2001): „A világ bemutatása”. Egy 7. századi örmény Földrajz a steppe népeiről. In: Források a korai magyar történelem ismeretéhez. Szerk.: Róna-Tas András. Magyar Őstörténeti Könyvtár 16. Budapest 2001. 28-68.
- RÓNA-TAS ANDRÁS (1996): A honfoglaló magyar nép. Budapest, Balassi Kiadó.
- VÁCZY Péter (1975): A magyarok vándorútja keletről nyugatra. Antik Tanulmányok 22. évf. 2. sz. 283–285.
- VÁSÁRY ISTVÁN (1985): A baskír-magyar kérdés nyelvi vetületben. Nyelvtudományi Közlemények 88. (1985), 369-388.
- ZIMONYI ISTVÁN (2005): Muszlim források a honfoglalás előtti magyarokról. A Ğayhāni-hagyomány magyar fejezete. Magyar Őstörténeti Könyvtár 22. Budapest, Balassi Kiadó.
- ZIMONYI ISTVÁN (2014): A magyarság korai történetének sarokpontjai. Elméletek az újabb irodalom tükrében. Magyar Őstörténeti Könyvtár 28. Budapest, Balassi Kiadó.

⁴⁴ Vö. GULYA 1997. 89., 94., 96.

⁴⁵ VÁSÁRY 1985.